

Maturitná otázka č. 5 - Ekonomická výmena

(historické typy výmeny, úloha a historické typy peňazí / peniaze ako forma kapitálu - úrok a úver,

peniaze - ceny, inflácia, finančné trhy / bankový systém)

Peniaze - všetko, čo slúži ako všeobecne akceptovaný výmenný prostriedok alebo platidlo

-

Funkcie peňazí

1. Výmenný prostriedok

2. **Zúčtovacia jednotka** - spája sa so schopnosťou peňazí byť mierou ocenenia statkov a služieb

3. **Uchovávateľ hodnoty** - v tejto funkcii vystupujú vtedy, keď im ľudia dávajú prednosť pred inými formami bohatstva (zlato, šperky, nehnuteľnosti, umelecké diela, cenne papiere). Peniaze nemusíme vynaložiť len na nákup statkov v súčasnosti, môžeme ich odložiť a nákup uskutočniť neskôr

Vývoj peňazí:

1. Výmenný obchod

· výmena statkov za iné statky v období jednoduchšej deľby práce. Napríklad remeselník vymieňa nástroje za poľnohospodárske produkty. V období rozvinutej deľby práce je výmenný obchod zložitý a nevýhodný, z čoho vplynula nevyhnutnosť zavedenia a používania peňazí.

2. Tovarové peniaze

- pestrá paleta tovarov, ktoré na rôznych miestach a v rôznom čase plnili funkciu peňazí
- boli to: dobytok, plátno, kožušiny, olivový olej, pivo, víno, drahé kovy, diamanty, otroci
- približne v 19. Storočí sa obmedzili takmer výlučne na drahé kovy (najmä zlato a striebro) - ako tovarové peniaze boli všeobecne prijaté a na to ich predučili ich vlastnosti: trvanlivosť, deliteľnosť, ľahkosť dopravy a určitý optimálny nedostatok

3. Papierové peniaze

- to, že vystriedali tovarové peniaze súviselo s poznaním, že k sprostredkovaniu výmeny tovaru zlato nemusí byť reálne prítomné, ale môže byť zastúpené papierovými peniazmi
- peniaze ako peniaze, nie ako tovar, sú žiadané nie pre se samy, ale pre veci, ktoré za ne možno kúpiť
- používanie sa rozšírilo, pretože ich možno ľahko prenášať a skladovať

4. Bankové peniaze

- súčasná moderná ekonomika
- vklady (depozity) na šekových účtoch

5. Ďalší vývoj

- spájanie šekových a úsporových účtov
- úverové karty
- cestovné šeky
- nefalšovateľné debetné karty

Dnes vystupujú peniaze vo formách:

-
- **drobné kovové mince**
- **papierové peniaze** - bankovky, ktoré emituje centrálna banka. Papierové peniaze tvoria spolu s mincami obeživo, t.j. hotové peniaze.
- **bankové depozitné peniaze** - majú formu bezhotovostných peňazí, t.j. sú to zápisy na účtoch v bankách, vklady na vkladných knižkách bez výpovednej lehoty, ktoré možno kedykoľvek vybrať alebo prevádzať z účtu na účet pomocou šekov. Vystupujú v bezhotovostnej podobe, ale možno s nimi okamžite platiť, resp. rýchlo ich zmeniť na hotové peniaze. Súčasťou tejto formy peňazí sú aj tzv. elektronické peniaze, úverové a platobné karty.
- **"kvázipeniaze"** - "skoropeniaze", ku ktorým patria peniaze s nižším stupňom likvidity, ako sú napríklad:

a, vklady s výpovednou lehotou (termínované depozitá), depozitné certifikáty (sú alternatívou

termínovaných vkladov)

b, likvidné cenné papiere, napr. štátne obligácie, s ktorými síce nemôžeme vykonávať bežné platobné operácie, možno ich však premeniť na hotové peniaze tak, že ich predložíme na preplatenie, alebo ich môžeme predat' na kapitálovom trhu

Platenie - spôsob vyrovnávania záväzkov, ktoré vyplývajú z peňažných vzťahov (vzťahy podniku k okoliu, ktoré sa realizujú prostredníctvom peňazí)

Platby delíme na a/ ekvivalentné - existuje protihodnota b/ finančné - dane, štipendiá

Trh kapitálu

Kapitál je druhotný výrobný faktor. Od predchádzajúcich výrobných faktorov (pôdy a práce) sa líši tým, že je výsledkom výrobnej činnosti.

Chápanie kapitálu je viacvýznamové, závisí od súvislostí, v akých sa analyzuje. Východiskovou formou kapitálu je peňažná forma kapitálu. V tejto súvislosti je dôležité rozlišovať peňažný alebo **potenciálny** kapitál a **reálny** kapitál. Peňažný kapitál sú vlastne naakumulované úspory, je teda len potenciálnym kapitálom, ktorý sa premení na reálny vtedy, ak sa požičiava alebo sa použije na nákup kapitálových statkov.

Požičaním kapitálu vznikne **úverový vzťah**, keď vlastníč peňažného kapitálu poskytne svoje prostriedky niekomu inému. Úver je založený na existencii dočasne voľných peňažných prostriedkov. Za využívanie úveru sa platí úrok. Rast úverových operácií vyvolal vznik inštitúcií zaoberajúcich sa sprostredkovaním úveru. Takýmito inštitúciami sú predovšetkým banky. Za poskytovanie úveru sa platí - cenu predstavuje **úrok**. Úrok je daný úrokovou mierou, ktorá vyjadruje vzťah medzi úrokom a veľkosťou kapitálu .

Inflácia

Podstata a formy inflácie: Inflácia sa najčastejšie charakterizuje ako znehodnotenie peňažnej jednotky, čo sa prejavuje rastom cenovej hladiny, resp. trvalým znižovaním kúpnej sily peňazí. Infláciu môžu vyvolať rôzne činitele. Je to napríklad emisia prebytočného množstva peňazí, zaostávanie výroby tovarov za rastom kúpyschopného dopytu, ale aj prílev takých tovarov na trh, ktoré nemajú odbyt. Opačkom inflácie je deflácia, ku ktorej dochádza vtedy, keď celková cenová hladina klesá. Na výpočet inflácie sa používajú rôzne cenové indexy, z ktorých najvýznamnejší je index spotrebiteľských cien, ktorý meria náklady na trhový kôš spotrebných statkov a porovnáva ich s nákladmi na tento kôš v danom východiskovom roku.

Inflácia môže nadobúdať rôzne formy podľa rýchlosti rastu cien:

- mierna inflácia, charakterizovaná ako jednociferné ročné tempo rastu cien (1-9%)
- cválajúca inflácia v rozsahu (10-1000%) ročne
- hyperinflácia je spojená s mierou inflácie viac ako 1000 % a s výraznou dezorganizáciou ekonomiky a rozpadom peňažného hospodárstva

Z hľadiska výsledkov merania poznáme infláciu:

- otvorenú, pri ktorej dochádza k rastu cien v dôsledku rastu výrobných nákladov alebo prevahy dopytu nad ponukou
- skrytú, pri ktorej sa rast cien z rozličných dôvodov neprejavuje / bola typická pre centrálnu riadenú ekonomiku / navonok sa prejavuje nedostatkom tovaru, rozvojom čierneho trhu, vynúteným rastom úspor a pod.

Z hľadiska vybilancovanosti poznáme infláciu:

- vybilancovanú (proporcionálnu), o ktorej hovoríme vtedy, ak stúpa absolútna cenová hladina, ale pomery cien sa navzájom nemenia
- navybilancovanú (neproporciálnu), o ktorej hovoríme vtedy, keď dochádza k absolútnemu rastu cenovej hladiny a zároveň sa menia aj pomery medzi cenami jednotlivých tovarov.

Finančné trhy

- miesto, kde sa stretáva **dopyt a ponuka** po peňažnom kapitály, cenných papieroch a devízach
- trh, na ktorom finanční sprostredkovatelia prostredníctvom finančných nástrojov zabezpečujú pohyb krátkodobého, strednodobého, dlhodobého kapitálu medzi ekonomickými subjektami v národnom a medzinárodnom meradle

Finančné nástroje = Cenné papiere (CP)

Funkcie

1. **akumulačná** - sústredenie dočasné voľných finančných zdrojov
2. **alokačná** - umiestnenie finančných zdrojov
3. **prerozdelená** - banky podporujú len prosperujúce a perspektívne podniky

4. **selekčná** - vyradenie neefektívnych podnikov - tým, že im neposkytne prostriedky

Členenie trhov:

<u>1. predmet obchodu</u>	<u>2. podľa nástrojov obchodovania</u>	<u>3. aké inštitúcie obchodujú</u>
a/ peňažný	a/ úverový	a/ bankový
b/ kapitalový	b/ s CP	b/ medzipodnikovy
c/ devízový	c/ devízový	c/ burzový
d/ s drahými kovmi		
e/ poistný		
-		

a/ Peňažný trh - trh, na ktorom sa obchoduje s krátkodobými finančnými nástrojmi (splatnými do 1 roka) - poskytovanie krátkodobých úverov - obchod s krátkodobými CP

Cena na peňažnom trhu je **úrok**, pričom výška úroku závisí od dopytu a ponuky po peňažnom kapitály a menovej politiky NBS, ktorá udáva diskontný úrok. Úroková miera môže byť: a/ **nominálna úroková miera** = % vyjadrenie výšky úroku a

b/ reálna úroková miera = nominálna úroková miera - % inflácie

Burza

- vrcholná inštitúcia finančného trhu
- miesto, kde sa podľa stanovených pravidiel a zvyklostí obchoduje s CP a tovarom

Členenie:

1. podľa významu

a/ národné

b/ medzinárodné

2. podľa organizácie

a/ burzy založené štátom b/ súkromné

3. podľa spôsobu uskutočňovania obchodov

a/ úplne automatizované b/ čiastočne automatizované c/ mechanizované = parket burzy

Burza CP Bratislava, a. s.

· jediná peňažná burza v SR · založená r. 1991, otvorila parket 6. 4. 1993

b/ Kapitálový trh

- stretáva sa tu ponuka a dopyt o strednodobom a dlhodobom kapitály

- poskytovanie strednodobých a dlhodobých úverov

- obchod s dlhodobými CP

-

c/ Devízový trh - miesto, kde sa stretáva dopyt a ponuka po devízach (cudzej mene)

Devízy - peňažné prostriedky znejúce na cudziu menu a v cudzine splatné (šek, zmenka, akreditív)

Valuty - cudzie bankovky a mince

Cena = menový kurz (NBS denne zverejňuje v kurzovom lístku)

Menový kurz závisí od nasledujúcich faktorov:

- dopyt a ponuka
- politická situácia
- inflácia
- colná politika štátu
- platobná bilancia

Zmeny kurzu

1. devalvácia = znehodnotenie meny = zdražovanie dovozu - podporuje vývoz, obmedzuje dovoz

2. revalvácia = zhodnotenie meny = zdražuje vývoz - podporuje dovoz, obmedzuje vývoz

d/ Trh drahých kovov

· zlato, striebro, platina

- obchoduje sa v mestách : Londýn, New York, Frankfurt, Bejrút, Tokyo, ...

e/ Poistný trh

- trh poistenia a zaistenia
- stretáva sa tu dopyt a ponuka po poistnej ochrane, cenou je poistné

Banková sústava SR

Banková sústava predstavuje systém, ktorý vytvárajú banky pôsobiace v hospodárstve. Banková sústava môže byť na rôznom stupni rozvoja. Najčastejšie býva **dvojstupňová (duálna)**.

Prvý stupeň tvorí centrálna banka (emisná, cedulová, ústredná). Táto banka zohráva úlohu makroekonomického centra. Jej úlohou je zabezpečenie stability meny, čo sa premieta aj do jej funkcie. NBS – centrálna banka, ktorej činnosť upravuje zákon 566/1992 Z. z. o NBS.

Druhý stupeň tvoria ostatné banky – komerčné. Činnosť týchto bánk má väčšinou obchodnopodnikateľských charakter s cieľom dosahovania zisku. Hlavnou úlohou týchto bánk je sprostredkovanie pohybu dočasne uvoľneného kapitálu od tých subjektov, kde sa uvoľnil, k tým, ktoré predstavujú dopyt po ňom. Komerčné banky, ktorých činnosť upravuje zákon č. 62/19996 Z. z. o bankách.

Význam a postavenie bánk v trhovej ekonomike neustále rastie. Trhové prostredie stimuluje ekonomické subjekty na bezpečné uloženie dočasne voľných peňažných prostriedkov na ich zhodnotenie.

Banková sústava **je neodmysliteľnou súčasťou finančného trhu**. Na finančnom trhu pôsobí aj ako sprostredkovateľ medzi stranou ponuky a stranou dopytu po dočasne uvoľnených zdrojoch. V tejto oblasti má nezastupiteľné miesto.

Banková sústava SR sa nachádza v štádiu transformácie z centralizovanej bankovej sústavy na decentralizovanú bankovú sústavu. Tj. bankovú sústavu trhovej ekonomiky. Je poznačená rozdelením bývalej ČSFR , ako aj celkovou situáciou ekonomiky štátu.

Banková sústava SR sa začala budovať 01.01.1993 kedy vznikla samostatná SR.

Vzťahy medzi centrálnou bankou a celou skupinou obchodných bánk sú :

- všeobecne platné vzťahy. (stanovenie výšky povinných minimálnych rezerv)
- individuálne vzťahy (žiadosť obchodnej banky o refinančný úver a jeho čerpanie)

Vzťahy medzi obchodnými bankami je veľa, rôznych druhov (od vzájomného vedenia účtov až po výmenu informácií, prípadne vytvorenie spoločnej banky). Tieto vzťahy sú na rozdiel od vzťahov centrálnej banky a obchodných bánk, ktoré sú povinné, dobrovoľné. Vyplývajú predovšetkým z ich obchodných záujmov a zo vzájomnej výhodnosti.

Úlohy , právne postavenie a charakteristika Národnej banky Slovenska

Vzhľadom na zložitosť bankovej sústavy, ktorá je významnou súčasťou ekonomiky štátu, musí mať stanovené pravidlá aj zodpovedajúcimi právnymi predpismi.

NBS sa zriadila zákonom č.566 / 1992 Z. z. ako emisná banka SR. Je právnickou osobou so sídlom v Bratislave , nezapisuje sa však do obchodného registra. Pri vydaní všeobecne záväzných právnych predpisov na postavenie ako ministerstva a iné orgány štátnej správy. V majetkovo právnych vzťahoch pri nakladaní vlastným majetkom má postavenie podnikateľa.

Hlavnou úlohou NBS je zabezpečenie stability meny. Za tým účelom NBS :

1. určuje menovú politiku

2. vydáva bankovky a mince

3. riadi peňažný obeh, koordinuje platobný styk a zúčtovanie bánk a stará sa o ich plynulosť a ich hospodárnosť.

4. vykonáva dozor nad vykonávaním bankových činností v rozsahu upravenom zákonom a stará sa o bezpečné fungovanie a účelný rozvoj bankového systému.

5. vykonáva aj ďalšie činnosti vymedzené zákonom (napríklad – zastupuje SR v medzinárodných menových inštitúciách na svetovom peňažnom trhu.

Nástroje NBS

1. priame = príkazy

a, max úroková miera z úverov

b, min úroková miera z vkladov

c, úverové kontingenty - limity

2. nepriame = vytváranie podmienok

a/ diskontná sadzba
c/ obchod s CP

b/ povinné minimálne rezervy
d/ ostatné

Diskontná sadzba

- základná úroková miera štátu
- cena úveru poskytnutého NBS komerčným bankám
- zvyšovanie - rast úrokovej miery z úverov - pokles dopytu po úveroch - obmedzenie investovania - zvyšovanie nezamestnanosti, pokles HDP - útlm ekonomiky
- znižovanie - pokles úrokovej miery z úverov - rast dopytu po úveroch - rozšírenie záujmu o investovanie - zníženie nezamestnanosti, rast HDP - rozvoj ekonomiky

Povinné minimálne rezervy

- stanovené % z terminovaných a neterminovaných vkladov
- ukladajú obchodné banky na účet NBS bez úročenia
- zvyšovanie - znižovanie, obmedzovanie finančných (úverových zdrojov) - rast úrokovej miery z úverov
- znižovanie - rozšírenie úverových zdrojov - pokles úrokovej miery z úverov

Obchod s CP

- NBS predáva CP komerčným bankám - obmedzenie úverových zdrojov - rast úrokovej miery z úverov
- NBS nakupuje CP od komerčných bánk - rozšírenie úverových zdrojov - pokles úrokovej miery z úverov
- podmienky - deficit ŠR , burza

Ostatné

- morálne presvedčovanie

Menová politika NBS

Je to súhrn opatrení v oblasti meny, ktorých cieľom je zabezpečiť stabilitu meny v boji proti inflácii a udržanie kúpnej sily v Sk.

Stabilita meny sa môže zabezpečiť len vtedy, keď sa do obehu nedostáva viac peňazí, ako si vyžadujú potreby národného hospodárstva.

1. Ak chce NBS utlmovať rozvoj ekonomiky, bude znižovať ponuku peňazí = sťahovať peniaze z obehu = **REŠTRIKTÍVNA MENOVÁ POLITIKA**

2. Ak chce NBS podporovať rozvoj ekonomiky, bude ponuku peňazí zvyšovať = dávať peniaze do obehu = **EXPANZÍVNA MENOVÁ POLITIKA**

Reštriktívna menová politika

1. Centrálna banka zníži zdroje, ktoré majú komerčné banky na poskytovanie úverov

a/ zvýšenie diskontnej sadzby

b/ zvýšenie % povinných minimálnych rezerv

c/ predaj CP

d/ úverové limity

2. Rast úrokovej miery - sprísnenie podmienok na poskytovanie úverov - ťažší prístup k úveru = „politika drahých peňazí“

3. Obmedzovanie investovania

4. Útlm výroby, zvýšenie nezamestnanosti, pokles HDP, ... = celkový pokles ekonomiky

Expanzívna politika

1. Centrálna banka zvýši úverové zdroje bánk

a/ zníženie diskontnej sadzby

b/ zníženie % povinných minimálnych rezerv

c/ nákup CP od komerčných bánk

d/ stanovenie max úrokovej miery z úverov

2. Pokles úrokovej miery - ľahší prístup k úveru = „politika lacných peňazí“

3. Záujem o investovanie

4. Rozšírenie výroby, klesanie nezamestnanosti, rast HDP, ... = celkový rozvoj ekonomiky

Menová politika je spojená s dvoma rizikami:

1. príliš expanzívna MP môže vyvolať vysokú infláciu
2. príliš reštriktívna MP znamená brzdu ekonomického rozvoja

Obchodná banka, právne postavenie, miesto a úloha obchodných bánk v ekonomike SR

Na zmenenú situáciu v bankovej sústave reaguje prijatá novela zákona o bankách, uverejnená zberkou zákonom 6. marca 1996 pod č. 62 / 1996, ktorá vystúpila do platnosti od 01.03. 1996. Podľa tohto zákona sa bankami rozumejú právnické osoby so sídlom v SR založené ako akciová spoločnosť alebo štátny peňažný ústav, ktorý prijíma vklady a poskytuje úvery a ktorý má povolenie na založenie banky a povolenie na výkon bankových činností. Okrem týchto činností môže povoliť aj vykonávanie nasledovných činností :

- investovanie do c.p. na vlastný účet finančným prenájom (finančný leasing)
- otváranie akreditívov
- obstarávanie in kasa
- zmenárenská činnosť
- účasť na vydávaní c.p. a poskytovanie súvisiacich služieb
- poskytovanie poradenských služieb vo veciach podnikania
- obchodovanie na vlastný alebo na účet klienta s devízovými hodnotami
- poskytovanie záruk
- vykonávanie hypotekárnych obchodov
- poskytovanie bankových informácií
- prenájom bezpečnostných schránok
- vydávanie a správa platobných prostriedkov (platobné karty, cestovné šeky)
- uloženie a správa cenných papierov alebo iných hodnôt
- obhospodávanie c.p. klienta na jeho účet a aj poradenstvo